

Onko tosi elämässä viinan maku?

Elämänarvot ja alkoholi

Martti Lindqvist

Alkoholin käyttöä koskeva keskustelu toistaa kaavamaisesti itseään. Normaalitapauksessa kaikkien puheenvuorojen sisältö tiedetään jo etukäteen. Yksi porukka sievistelee ja vähättelee. Heidän mukaansa viinan käyttö ”sinänsä” (anteeksi — siis mikä?) on ihan OK. Toinen ryhmä moralisoi ja päivittelee. Se on ”pullon hengen” mytologian pauloissa pahemmin kuin surkeimmatkaan ryyppyremmit. Lopulta tulevat yhteiskuntateknologit, jotka laskevat kokonaiskustannuksia. Onko juominen kokonaisuuden kannalta tuottavaa vai ei? (Miksi kukaan ei koskaan laske, onko elämä taloudellisesti kannattavaa vai ei?)

Näihin keskusteluihin en osallistu tällä kirjoituksellani. Tarkoitukseni on pohtia alkoholin käytön liittymistä elämänarvoihin. Kukaan ei juo viinaa ”sinänsä” — ei edes rituaalinaukkailija. Juomisella on aina tekemistä mielen ja arvojen — niiden luomisen, ylläpitämisen ja hajoamisen — kanssa. Viinan tarinoita on yhtä monta kuin viinan käyttäjien tarinoita.

Väitteeni on, että useimmissa tapauksissa alkoholin käyttö pelkistää ja maksimoi ihmisen perustilanteen. Ihmisen suhde pulloon on kärjistynyt kuva hänen suhteestaan elämäänsä. Näennäisesti vastakkaisina ääriarvoina olevat pakko juomiseen ja pakko juomattomuuteen kohtaavat lopulta toisensa. Ne heijastavat mekanisoitunutta, mielikuvituksetonta ja vaihtoehdotonta elämää.

Yhteiskunta, joka suosii viinaa mutta hylkii juoppoja, on moraalisesti sairas. Siis tämä meidän suomalainen yhteiskuntamme.

Elämisen keinot

Liian monelle elämä on mahdollisuus, joka jää käyttämättä. Jonakin päivänä on edessä tuskallinen kysymys: ”Oliko minulla elämää ennen kuolemaa?” Silloin on vaikea tunnustautua omaan elämäänsä. Iho on muuttunut muu-

riksi ulkomaailman ja sykkyrässä olevan minän välille. Silmistä peilautuu unelmien kuolema. Ruumis on rauhaton, koska siltä puuttuu kosketus elämän syviin perusrhythmeihin.

Aina innokkaat neuvojat tarjoavat avuksi kahta valmiiksi käärittyä pakettia — kaavaa, jota noudattamalla elämästä tulisi hyvä. Toisessa paketissa on jokin puhtaaksiviljelty ideologia, täydellinen kaava elämästä mikä-mikämaassa. Toisesta paketista löytyy nippu moraaliohjeita, joiden noudattamisen väitetään takaavan sekä onnellisuuden että kunniallisuuden.

Elämä on kuitenkin paljon yksinkertaisempi ja syvempi asia. Siinä pätee hyvin yksinkertainen yhtälö: On saatava, jotta voisi antaa. On löydettävä voimavarat, jotka voisi panna käyttöön. Ihmiseksi kasvaminen on olennaisesti kosketuksen hakemista oman elämänsä resursseihin.

Tänään minusta näyttää siltä, että elämässä on kysymys ensisijaisesti seuraavista voimavaroista:

1. *Aineelliset resurssit*: On oltava ravintoa, vaatetus, asunto ja tärkeimmät palvelut. ”Soppaa ja saippuaa”, sanoisi Pelastusarmeijan sisar. On oltava myös teknisiä perusvälineitä elämän rutiineista selviämiseksi. Maailmanlaajuisesti fyysiset voimavarat ovat ylivoimaisesti merkittävin niukkuustekijä.

2. *”Tilaresurssit”*: Ihminen ei voi elää omaa elämäänsä, ellei hänellä ole liikkumatilaa — mahdollisuuksia tehdä omia suunnitelmiaan ja valintojaan. Välttämättömyksien puristuksessa ihminen ajelehtii, toteuttaa vain mekaanista tapaa olla olemassa.

3. *Ihmisuhderesurssit*: Instituutiot ovat täysin kyvyttömiä täyttämään eräitä ihmisen keskeisiä perustarpeita. Ne eivät osaa ottaa syliin, myötäkärsiä tai rakastaa. Siksi ihmiset tarvitsevat toisiaan — lämpöä, hyväksyntää, yhteistyötä ja sosiaalisia vuorovaikutussuhteita.

4. *Tietoresurssit*: Elämässä on myös tietämisen pakko, joka korostuu äärimmilleen nyky-yhteiskunnassa. On tiedettävä oikeutensa ja velvollisuutensa. On tunnettava perusasiat maailmasta, yhteiskunnasta ja ihmisestä itsestään. Tuskaallisen monta kertaa on yhden elämän aikana opittava pois vanha käsitys ja omaksuttava uusi.

5. *"Fantasiaresurssit"*: Elämä ilman unelmia on vankila. Unelmat ovat elämän polttoainetta; ne vapauttavat pelkkien välttämättömyyksiensä maailmasta. Tälle alueelle kuuluvat mm. aatteet, uskonnot, arvot ja luova mielikuvitus. Kasvu edellyttää todellisuuden kylmiin seiniin tehtäviä unelman kokoisia aukkoja.

Pohjimmiltaan elämän voimavaroissa on kysymys siitä, kuinka ihmisellä olisi mahdollisuus tunnustautua omaan elämäänsä, säilyä sen keskipisteessä ja tulla luovaksi subjektiksi.

Viina ei varsinaisesti ole elämän resurssi. Se on joko voitelu- tai räjähdysaine.

Hyvä elämä

Aikamme johtavan ideologian voinee tiivistää yhdeksi väitteeksi. Sen mukaan elämä on suoritus. Ihminen ei ole enää elämän luova projekti, vaan elämästä on tullut ihmisen projekti. Minä olen sitä, mitä teen ja saan aikaan.

Tämän kehityksen historiallinen tausta on hyvin inhimillinen ja ymmärrettävä. Historiansa aikana ihminen on joutunut olemaan niin tyystin ulkonaisten luonnonolojen ja vallanpitäjien armoilla, että hänen pyrkimyksensä päästä vaikuttamaan edes jollakin tavalla omaan kohtaloonsa on luonnollinen. Siitä alkaa ihmisen vapauden historia.

Silti kysyn, miten pitkälle voimme edetä tätä tietä täysin murskaantumatta. Onko elämän mieli ja merkitys puristettavissa suoritusperiaatteeseen? Onko elämä pohjimmiltaan tekemisen vai olemisen asia?

Kehitys on paradoksaalinen. Ulkoisten olosuhteiden parantuessa ihminen voi silti kurjistua sisäisesti. On luotu uudenlainen pelastusoppi. Sen mukaan ihmisen on itse kyettävä luomaan oma arvonsa ja elämänsisältönsä. On oltava omassa varassaan. Vaikka ulkonaisesti katsoen useimmat meistä menestyvätkin kohtalaisesti tässä taistelussa, se verottaa silti meitä sisäisesti kohtalokkaalla tavalla. Ei jää tilaa

eikä voimaa oman sisäisen elämän vaalimiseen. Elämänkäsityksestä tulee kapeasti funktionaalinen.

Suoritusperiaate synnyttää myös marginalisaation. On paljon ihmisiä, jotka rakenteensa, taustansa, elämänkohtaloittensa, sairautensa tai valintojensa vuoksi eivät onnistu pysyttelemään mukana tässä kilpailussa. Useimmissa tapauksissa heistä toki pidetään jotenkuten ulkonaisesti huolta. Silti heille muodostuu jonkinlainen epäihmisen indentiteetti. "Minun elämäni oli turha." "Minusta ei tullut mitään." "En pystynyt siihen, mitä minulta odotettiin." "Elän toisten kustannuksella."

Miten tällaisessa tilanteessa voi tarjota reseptiksi "hyvää elämää"?

Ei mitenkään, jos sillä tarkoitetaan "onnellisuusmuurien" rakentamista ja itsekkyyteen kääpetymistä. On kuitenkin muita vaihtoehtoja. Viime kädessä jokaisen on löydettävä ne itse. Kukaan ei voi elää toisen ihmisen elämää. Silti lienee mahdollista jollakin tasolla hahmotella elementtejä, jotka voisivat määritellä hyvää elämää.

Minulle hyvä elämä merkitsee maailman mahdollisimman laajasti tiedostavaa ja siihen intohimoisesti osallistuvaa elämää, joka puolustaa omien edellytyksiensä rajoissa elämän jatkuvuutta ja sen ehtymätöntä kykyä kokeilla omilla luovilla mahdollisuuksillaan. Elämän idea on omaan mittaansa kasvaminen ja itsensä vapaaehtoinen antaminen tarkoituksiin, jotka ylittävät huikeasti yksilöllisen onnentavoittelun rajat.

Elämä on voiman ja rajallisuuden paradoksi. Siihen kuuluvat sekä spontaani, itsetarkoituksellinen ilmaisullisuus että välineellinen pyrkimys itsepuolustukseen ja omien elinehtojen ylläpitämiseen. Kullakin on oma mittansa kasvettavaksi — ei sen enempiä eikä vähempää. Lisäksi on osallisuus johonkin Isoon Asiaan, joka ylittää yksilön oman mittakaavan.

Se on hirveän paljon ja samalla hyvin vähän sanottu. Ja se siitä.

Moraali ja moralismi

Vieläkään emme voi siirtyä suoraan viinan kiehtovaan ja juovuttavaan maailmaan. Sitä ennen on tarkasteltava moraalin ja moralismin problematiikkaa.

Moraalissa on pohjimmiltaan kysymys hyvän elämän etsimisestä — sekä yksilön omasta näkökulmasta että koko maailman kannalta tarkasteltuna.

Ihminen ei ole vain maailmaa sivullisena katsova olento. Hän ei ainoastaan totea, millaista elämä hänen ympärillään on. On kysymys myös välittämisestä, kannanotosta ja osallisuudesta. Tämä on moraalin alue. Siinä pyritään erottamaan hyvä pahasta — niin vaikeaa kuin se onkin. Kysymys on ihmisten oikeuksista ja velvollisuuksista. Moraalinen kasvu kuuluu olennaisesti maailmankatsomuksen rakentamiseen ja sisäistämiseen. Puhtaimmillaan moraalitieteellinen tutkimus on ihmisen vapaaehtoisuudesta nousevaa halua toteuttaa tinkimättömästi omia ihanteitaan.

Onko moraalinen sankaruus mahdollista pakottavassa ja rajallisessa maailmassa? Elämällä on myös hyvin tylyt kasvot. Mille tasolle siis moraalitieteessä ”virittää”? Onko se pilvilinnojen rakentamista vai suorastaan inhorealismiin perustuvaa sopeutumista ja itsepuolustusta?

Mielestäni on pidettävä samanaikaisesti yllä kahta viritystä. Keskiarvoisuutta ja keskiarvoisuutta minä inhoan. Toisaalta moraalissa on kysymys opettelusta ”elämään helvetissä” — siis itsensä suojelemisesta, oikeuksiensa puolustamisesta, pienemmän pahan valitsemisesta, henkiinjäämisestä. Toisaalta moraalitieteessä on myös rakennettava siltoja maahan, jota vielä ei ole missään, mutta josta jotakin voisi tulla todeksi meidän unelmiemme ja tietojemme kautta. Moraalitiete on siis tässä mielessä sekä realismia että idealismia.

Moraalissa on vain yksi sääntö, joka on ehdoton ja ikuinen. Sitä nimitetään usein ”kultaiseksi säännöksi”. Sääntö esiintyy hiukan eri muodossa lukuisissa uskonnoissa ja filosofisissa aatteissa. Negatiivisessa muodossaan se kuuluu: ”Älä tee muille sitä, mitä et halua itsellesi tehtävän!” Sen positiivinen muoto on: ”Tee muille samalla tavalla kuin toivoisit itseäsi kohtaan toimittavan!”

Kultaisen säännön takana on syvällinen oivallisuus: Eräässä mielessä minä olen niin kuin sinä. Minulle on sekä mahdollista että tarpeellista valita joskus myös lähimmäiseni näkökulma elämään, kokea hänen tunteitaan, ajatella hänen etuaan ja puolustaa hänen oikeuksiaan. Jos me sanoudumme irti kultaisen säännön etiikasta, me irrottaudumme samalla koko ih-

misyyhteisöstä ja murennamme moraalitieteellisen universaalisen perustan.

Entä sitten moralismi, se paljon parjattu ja palvottu?

Moralismissa yhdistyvät kaksinaismoraalitieteellinen ja vallankäyttö. Ajassamme on noussut pintaan pelottavan paljon kovia ja kylmiä asenteita, jotka johtavat helposti ihmisen torjumiseen ja halveksimiseen. Luultavasti pinnan alla sitä on vieläkin enemmän, valmiina pulpahtamaan kriisin tullen esille.

Kaksinaismoraalitieteellinen on eri mittapuiden soveltamista itseensä ja ”omaan porukkaansa” kuin muita ihmisiä arvioitaessa. Tavallisesti kyse on myös itsepetoksesta. Henkilö kieltäytyy näkemästä omaa itsekkyyttään ja epäjohtonmukaisuuttaan.

Moralismissa on keskeistä rituaalinomainen ulkoisten sääntöjen palvonta. ”Älä tartu, älä maista!”, niinhän se menee. Moralisti edellyttää ihmisiltä omiin normeihinsa perustuvaa, kaavamaisen yhdenmukaista käyttäytymistä.

Ensimmäinen — ja ehkä tärkein — moralismin lähde on elämänpelko. Maailman moninaisuus ja elämän mahdollisuudet herättävät lähes kauhua. Selväjärkinen, asioihin rauhallisesti paneutuva suhtautumistapa käy mahdottomaksi. Ei myöskään ole harvinaista, että samalla syntyy musta aukko oman minän tunnistamisessa. Joutuu torjumaan suurin ponnistuksin ne kohtaamattomat kysymykset ja sotkut, jotka alitajuisesti aavistaa omassa persoonassaan. Heikko itsetunto ja selvittämätön minäkuva tuottavat moralisteja kuin liukuhihnalta.

Kysymys on myös vallankäytöstä. Moralismi on ihmisten valvontaa ja ohjailua heidän syyllisyydentunteitaan kasvattamalla. Näin voidaan pahimmassa tapauksessa murentaa ihmisten itsetunto kokonaan. Moralisti hakee heikosta ihmisestä kahvan, josta väöntämällä hän voi estää tämän kasvamisen moraalitieteellisesti omaehtoiseksi ja omavastuiseksi persoonaksi. Pelolla hallitseminen ja pelkoon kasvattaminen merkitsevät syvää loukkausta ihmisyyttä vastaan ja murentavat luottamusta elämään. Pelolla hallitseminen siittää pahuutta ja epätoivoa.

Raitis vaihtoehto

Nyt vihdoinkin lasin äärelle — mutta näpit irti vielä!

En ole löytänyt tähän päivään mennessä yhtään vakuuttavaa määritelmää raittiudelle. Käytännössä raittius määrittyy aina vastakohdansa — siis vastustajansa — kautta. Puheet ”terveestä ja luonnollisesta elämäntavasta” sortuvat sekä ylimalkaisuuteensa että kätkeviinsä piiloviesteihin. Raittiuden tosiasiallinen, käypä sisältö lienee edelleenkin viinan ja huumeiden välttäminen, joka voi liittyä hyvin erilaisiin elämänarvoihin.

Raittius on aina sosiaalisen kontekstinsa värittämää. Se on valinta ja kannanotto vallitsevaan todellisuuteen. Käsittääkseni moraaliselta kannalta raittiutta on pidettävä aina välinearvona eikä itseisarvona. Raittiudella pyritään välttämään jotakin pahaksi koettua ja tuottamaan jotakin hyvää, mitä raittius itsessään ei ole, vaan minkä se tekee mahdolliseksi. Siksi ”raittiin vaihtoehdon” lopullinen arviointi on mahdollista vain, mikäli tiedetään, mitä pahaa on tarkoitus välttää ja mitä hyvää puolestaan saavuttaa.

Kahdessa merkityksessä raittius on helppo liittää hyvän elämän ideaan. Ensinnäkin ihminen voi tehdä itselleen ”oikean”, vapaaehtoisen valinnan raittiuden puolesta siksi, että hän kokee voivansa sillä tavalla parhaiten ilmaista itseään, kasvaa yksilönä ja toteuttaa tarkoituksiaan. Kuvittelen, että tällainen raitis ei tavallisesti pidä melua ratkaisustaan, koska se on luonnollinen osa hänen persoonallisuuttaan. Ihmiset vakuuttuvat ilman selittelyjä, että se on hänelle aito ja luonnollinen elämäntapa. Samalla he saavat esimerkin yhdestä toteutuneesta hyvän elämän mallista.

Toiseksi on ihmisiä, joiden on ”pakko” olla raittiita. Entiset alkoholitit lienevät heistä suurin ryhmä. Tällöin on kysymys niistä välttämättömyyksistä (ei siis vapaista, ”positiivisista” valinnoista), joiden rajoissa hyvää elämää on rakennettava. Raittius ei ole tällaisen ihmisen elämän sisältö, vaan sen välttämätön ehto. Vapauden alue ja elämän myönteiset haasteet on rakennettava jollekin muulle alueelle. Pakko-raitis, jonka ainoana elämänsisältönä on raittina oleminen, ajelehtii lopulta samanlaisessa vankilassa kuin entiset ryyppykaverinsakin.

Raittiusihmisissä (ainakin useissa heistä) minua epäilyttää eniten ”alkoholikeskeisen maailmankuvan” rakentaminen. Koska viina ei ole puhdas itseisarvo eikä epäarvo (kuten ei rait-

tiuskaan), tällainen maailmankuva on valheelinen ja tarkoituksenmukaisuussyihin perustuva. Usein siitä tulee myös moralismin teoreettinen perustelu, joka on kestämaton. Raittiusliikettä tarvitaan ihanteeksi, kasvattajaksi ja umpikujiin joutuneiden auttajaksi. Maailmankatosmukselliseksi yhteisöksi aidossa mielessä siitä ei ole.

Oman masentavan lukunsa muodostavat ne ”raitiusfirmat”, joissa kyse on hyväksytyin ja rahallisesti tuottoisan aatteen hyödyntämisestä aivan muihin tarkoituksiin. Niiden käsittelyyn en halua paperia haaskata.

Viinan ilot

Olen esittänyt väitteen, ettei kukaan juo viinaa ”sinänsä”. Juominen tapahtuu aina jossakin tarkoituksessa, tiedostetussa tai tiedostamattomassa. Myös rituaalinomainen juominen sisältää tarkoituksen kuten kaikki arkipäivän mytologiat.

Käsittääkseni ”viinan ilot” voivat kuulua sekä ilmaisulliseen että välineelliseen puoleen elämässä. Ehkä ilmaisullinen puoli on korostunut nautintojuomisessa. Alkoholilla antaa tietyn tunnelman, se vapauttaa ja juhlistaa. Sen käyttö on erään sosiaalisen leikin toteuttamista. Tällainen alkoholin käyttö on melko vaivattomasti osoitettavissa hyvään elämään liittyväksi. Edellytyksenä kuitenkin on, ettei kysymys ole peitellystä pakonomaisesta juomisesta ja etteivät juomisen välilliset vaikutukset tuota sellaista pahaa, joka lopulta kumoaa siihen liittyvät myönteiset puolet.

Välineenä alkoholin käyttö nautintojuomisen yhteydessä tähtää myönteisiin asioihin, jotka sinänsä eivät välittömästi liity alkoholiin. On paljon alkoholirituaaleja — ystävyys- ja onnitelumaljoja jne. —, joissa alkoholi on symboli hyvälle, vaikka ei sinänsä tavoiteltaisikaan alkoholin huumaavaa vaikutusta. Myös alkoholin määrätietoinen käyttö esimerkiksi jännityksen laukaisemiseen tai suorituskyvyn parantamiseen kuuluu tähän kategoriaan. On kuitenkin muistettava, että alkoholin välineellinen käyttö liittyy poikkeuksellisen usein juuri pakottavaan, kierteksi muodostuneeseen ongelmajuomiseen.

Viinan iloja ylistävälle reseptini on oikeastaan sama kuin raittiusihmisille. Viina ei ole

itseisarvo eikä sen vaikutuksiin sisälly asioita, jotka useimmissa tapauksissa eivät olisi saavutettavissa myös muiden keinojen avulla. Mielestäni myyttinen asennoituminen alkoholiin — sekä myönteinen että kielteinen — on kestävä lähtökohta hyvälle elämälle ja samalla suomalaisen alkoholiproblematiikan keskeisiä syitä.

On vaikea ottaa kantaa siihen, missä määrin ihmisten hallittu, vapaaehtoinen alkoholin käyttö on itsekästä, narsistista ja pinnallisen onnellisuusfilosofian saastuttamaa. Tietenkin nykyinen elämäntyyli ihanteineen ja kaupallisine normeineen on omiaan korostamaan tätä piirrettä myös juomisessa. Tällöin ryyppäämisestä tulee elämässä vain eräs lisäalue, jossa toistetaan samaa kaavaa kuin kaikkialla muualakin. Alkoholin käyttö siis toistaa, vahvistaa ja kärjistää niitä piirteitä, jotka yhteiskunnassa ja yksilön valinnoissa muutenkin ovat keskeisiä. On kuitenkin myös hyvin sosiaalisia ja altruistisia juomistraditioita, jotka osoittavat, ettei alkoholi sinänsä johda privatisoituneeseen ja narsistiseen elämäntyyliin.

Tuikka murheeseen

Lienee kiistatonta, että suomalaisessa juomakulttuurissa alkoholia käytetään poikkeuksellisen paljon stressin, surun, yksinäisyyden ja ristiriitojen karkoittamiseen. Tätä käyttäytymistä on helppo moralisoida. On myös osoitettavissa, ettei juominen näissä tapauksissa tavallisesti johda toivottuun lopputulokseen. Kierrepahenee ja negatiiviset kokemukset voimistuvat. Tältä kannalta murheeseen juomista ei voida mitenkään pitää hyvää elämää edistävänä.

Edellä sanottu on kuitenkin vain toinen puoli asiasta. Ratkaistavaksi jää vielä kaksi kysymystä. Ensimmäinen niistä koskee sitä, mitä muita vaihtoehtoja henkilöllä olisi omien ongelmiansa käsittelemiseen. Toinen kysymys on, mitä apua on siitä, että ulkopuoliset osoittelevat kriisitilanteissa alkoholiin turvautuville, kuinka mielellöntä ja epätarkoituksenmukaista käyttäytymistä juominen on.

Ehkä on niin, että viina on aina huonoin vaihtoehto murheiden käsittelemiseksi (ehkä itsemurhaa lukuun ottamatta). Joka tapauksessa olisi kai väärin arvioida kaikkia ongelmia

juovia yhtenä nippuna. Toisille juominen on helppo pako, toisille se hipoo tuskaista välttämättömyyttä. Siksi suhtautumisen ja ratkaisumallien tulee olla erilaisia eri tapauksissa. Jokaista ihmistä on arvioitava hänen helvettiensä mukaan.

Nalkuttaminen ja moralisointi ovat juomisen kääntöpuoli. Tavallisesti ne vahvistavat — jopa tarvitsevat — toisiaan. Murheisiinsa juovan murheisiin on tartuttava, ei hänen pulloonsa. Vain hyvyydestä voi kasvaa uutta hyvyyttä. Vain viinaan keskittyminen on viinan dramatisoimista ja siten tavallisesti viinasta yhä riippuvaisemmaksi tulemista.

Nyrkkisääntönä voisi pitää sitä, että ongelmajuomisessa on aina palattava elämän resurssikysymyksiin. Kierteet eivät katkea, mikäli ne sivuutetaan.

Viinalaskut

Viinalla on hintansa — eikä ole helppo laskea, onko se aina hintansa väärtti. Sivuutan tässä tarkoituksellisesti kansantaloudellisen näkökulman. Yksi syy siihen on, etten ole asiantuntija. Lisäksi minua harmittaa yhä enemmän yhteiskunnan virallisten järjestelmien kasvavat vaatimukset siitä, että kansalaisten olisi kaikissa valinnoissaan maksimoitava yhteiskunnan taloudellinen intressi. Tätä menoa onkin helppo leimata sekä juopot että vaikkapa vammaisen lapsen synnyttäneet naiset rikollisiksi ja ”yhteiskunnan vihollisiksi”.

Me tiedämme, että yksilöt maksavat viinasta järkyttäviä laskuja sairauksina, ihmissuhdekriiseinä, rikoksina, avioeroina jne. Niissä ei ole mitään kaunistelemista. Erityisesti sekä valvontaa että rajoituksia tarvitaan niissä tapauksissa, joissa sivullisten terveys, elämä ja keskeiset edut ovat vakavasti vaakalaudalla.

Yksilön itsensä kannalta tilanne näyttää hie-man toiselta. Meillä on laajasti levitetty hyvin yksipuolista ja yksinkertaistavaa terveysideologiaa, jonka mukaan jokaisen kansalaisen oma etu on maksimaalinen terveydestä huolehtiminen ja oman elämänsä pitkittäminen. Käsitys on hyvin kummallinen ja sisältää ideologisen hegemoniapyrkimyksen. Taustalla on ajatus, että hyvä elämä on samastettavissa fyysisen terveyteen ja ajallisesti pitkään elämään. Tätä on syytä kritisoida, vaikka epäilemättä tietty

terveydellinen taso useimmissa tapauksissa on edellytys hyvälle elämälle ja sairaus puolestaan merkitsee monenlaista kärsimystä sekä pakotavuutta. Kuvaavaa on, että maahamme työntyy yhä selvemmin ja häikäilemättömämmin ”pelastusta” kaupittelevia, hyvin individualistisia terveysfilosofoita ja -uskontoja.

Terveys ei suinkaan ole ainoa itseisarvo elämässä. Kaikkina aikoina on ajateltu, että joissakin tilanteissa ihminen voi perustellusti ottaa riskejä hyvien päämäärien puolesta. Monet merkkihenkilöt, sankarit ja hyväntekijät (mm. lääkärit) ovat noudattaneet hyvin kuluttavaa elämäntapaa.

Monet alkoholin terveystahaitoista ovat kiistattomia. Silti niiden perusteella ei voida kaikissa tapauksissa päätellä, että yksilö toimisi oman elämänsä ideaa vastaan käyttämällä alkoholia. Mitään ulkonaista kaavaa ei ole. Kussakin tapauksessa asia on ratkaistava yksilön omasta elämäntilanteesta, tarpeista, mahdollisuuksista ja tavoitteista lähtien.

Pelin ja pullon henki

Viime vuosina on syntynyt vaikutelma, että alkoholin käyttöä koskeva moraalikeskustelu on muuttunut olennaisesti. Enää ei uskalleta puhua aatteista, arvoista ja vakaumuksista, vaikka juuri ne ovat kovin keskeisiä ihmisen maailmankatsomuksen ja elämäntäytännön muodostamisessa. Asenteita tarjoillaan yhä useammin lääketieteellisten tosiasioiden varjolla. Osa raittiusliikkeestä on ottanut terveystahvattajan roolin.

Otan kaksi esimerkkiä.

Paljon ovat olleet esillä alkoholista aiheutuvat sikiövauriot. Tässä yhteydessä koetan malttaa mieleni ja jättää irvailun siitä, miten paljon lääkärit vain joitakin vuosia sitten määräsivät konjakkia niille naisille, joiden oireet viittasivat ennenaikaiseen synnytykseen. Nyt on todella olemassa tieteellistä todistusaineistoa runsaan alkoholin käytön sikiölle aiheuttamista riskeistä. Tämä tieteellinen informaatio on kuitenkin tulkittu valtuudeksi valikoimattomasti jaetulle pelotteluinformaatiolle, joka iskeytyy naisen arimpaan paikkaan, hänen ja syntymättömän lapsen suhteeseen. On varsin mahdollista, että

informaatio tavoittaa parhaiten ne naiset, joilla todellisuudessa on vähiten syytä huoleen, ja huonoiten ne, joilla riskit ovat suurimmat. Mielestäni ainut vastuullinen tapa on käsitellä näitä kysymyksiä rauhallisessa vuorovaikutustilanteessa, jossa on mahdollista tarkastella naisen elämäntilannetta ja valinnanmahdollisuuksia kokonaisuudessaan.

Uusimpana mörkönä on otettu esiin alkoholin haitalliset vaikutukset keskushermostoon (erityisesti aivoihin), jälleen tieteelliseen evidenssiin nojautuen. On jo nähtävissä merkkejä, mihin tällä tiellä voidaan joutua. Mikä olisi sen tehokkaampaa moralismin ilmapiirissä kuin kuvata alkoholin suurkuluttajat aivonsa pilanneiksi puoli-ihmisiksi, jotka tylsistyneinä harhailevat kunnan ihmisille tarkoitettussa yhteiskunnassa!

Tietenkin olen syyllistynyt tahalliseen kärjistämiseen. Minulla on ollut siihen kuitenkin omat syyt. On olemassa merkkejä siitä, että on syntymässä eräänlainen ”ideologinen rautaeriippu” onnistujien ja epäonnistujien välille. Epäonnistuneita saatetaan pitää toivottomina tapauksina ja monesti itse oman kohtalonsa aiheuttaneina. Ideologisoitua terveystahvattus ja lääketiedettä tarkoituksiinsa hyödyntävä raittiuskasvatus voivat pahimmassa tapauksessa tulla hyväksyttäväksi perusteluksi niiden ihmisten hylkäämiselle, jotka jo ennestään ovat kaikkein heikoimmilla.

Moraaliselta kannalta avun antamisen ainoa kriteeri on henkilön avuntarve. Hoitajat eivät ole tuomareita eikä yhteiskunta ole keskitysleiri. Riippumatta elintavoistaan ja mahdollisesti toistuvista epäonnistumisistaan ihmisellä on aina oikeus tarvitsemaansa apuun ja hyväksyvään huolenpitoon. Aikana, jolloin yhteiskunta on täynnä vaatimuksia, yksipuolisia ihanteita ja suorituspainetta, tästä periaatteesta kiinni pitäminen on erityisen tärkeää.

Moraali edellyttää kykyä asettua toisen ihmisen asemaan, hänen edellytyksetöntä hyväksymistään sekä luopumista vaativasta ja ulkoisin perustein luokittelevasta asennoitumisesta. Tämän yhteiskunnan on oltava myös köyhien, heikkojen, marginaaliin joutuneiden ja viinalle haisevien oma yhteiskunta.

English Summary

Martti Lindqvist: Onko tosi elämässä viinan maku? Elämänarvot ja alkoholi (Life's Values and Alcohol)

The significance of the use of alcohol is contingent on the context. An individual's relationship to alcohol is usually an image of his own attitude to life thrown into sharp relief. The compulsion to drink or not to drink are extreme values, both of which reflect an unimaginative life and a lack of options.

Moral analysis of the use of alcohol will remain on the theoretical level and be unproductive unless it takes into account an individual's resources for leading his own life and making his own choices. Alcohol in itself is not a resource, but a lubricant or explosive used implement life's values.

The "good life" includes both an instrumental and an expressive element. Genuine life is both spontaneous self-expression and an attempt to maintain one's own continuity. Only a life that seeks personal happiness cannot be completely fulfilled, because one must also give something of oneself and take part in common ideas and in the realization of common goals.

Temperance is given content by its antithesis; it cannot be a value in itself. Compulsory temperance

cannot be the content of life, because it expresses necessity. The danger in the temperance movement is the maintenance of the "alcohol-centred view of the world".

The use of alcohol is both instrumental and expressive. Expressive use is best suited to positive life values. Instrumental use is either ritualistic celebration or an escapism. The narcissistic and individualistic features that govern the general world of values and way of life are easily accentuated in the use of alcohol.

Modern alcohol education is concerned more and more with the detrimental effects of alcohol on health. This view can easily lead to moralism. First of all, it is guilty of regarding physical health as an absolute value. The shift of the temperance movement from discussion on an ideological basis to health indoctrination narrows the scope and brings ideological elements into health care.

From the point of view of morality it is important that people be able to choose between various concepts of life and life-styles, and that the provision of treatment is not made contingent on moral values. A society that favours alcohol, but rejects drunks, is morally sick.

Alkoholipolitiikka Vol. 50: 2—8, 1985